

به نام خدا

مطالعات اجتماعی نهم

درس ۱۱

تزیه و تعظیم: لیلا بهمنی

شهرستان میاندوآب

استان آذربایجان غربی

تلاش برای حفظ استقلال و

اتحاد سیاسی ایران

۱- با تسلط افغان‌ها و برکناری و قتل شاه سلطان حسین ایران گرفتار چه مشکلاتی شد؟
 (۱) در پی تسلط افغان‌ها بر اصفهان و برکناری و قتل شاه سلطان حسین صفوی، ایران گرفتار تجزیه و تفرقه شد. افغان‌ها توان حکومت بر سراسر ایران را نداشتند. به همین دلیل، در گوشه و کنار کشور افرادی مدعی حکومت شدند. روسیه و عثمانی نیز با استفاده از آسفتگی اوضاع، قسمت‌هایی از شمال و غرب ایران را اشغال کردند. (۱)

افشاریه: حکومت ناپایدار

در چنین شرایطی (۲) نادر که سرداری از ایل افشار بود با سپاهیان، نخست مهاجمان افغان را سرکوب و تار و مار کرد و سپس نیروهای روسیه و عثمانی را از ایران بیرون راند. نادر پس از این پیروزی‌ها، بر تخت شاهی نشست. بدین ترتیب، سلسله افشاریه پایه‌گذاری شد. (۲)

۲- نادر که بود و چگونه به قدرت رسید و کدام سلسله را پایه‌گذاری کرد؟

۳- بیشتر دوره پادشاهی نادر چگونه گذشت؟

صحنه رزم نادر با دشمنان

۴- علت لشکرکشی نادرشاه به هندوستان چه بود؟

(۳) بیشتر دوره دوازده ساله پادشاهی نادر به نبرد با بیگانگان و فرونشاندن شورش‌های داخلی گذشت. (۴) نادرشاه در تعقیب گروهی از افغان‌های شورشی که به هندوستان گریخته بودند، به آن کشور لشکر کشید. او تادهلی پیش رفت و با غنیمت‌های بسیار که با تجاوز و تصرف آنجا به دست آورده بود، به کشور بازگشت. (۴)

نادرشاه کوشید ایران را به کشوری یکپارچه و قدرتمند تبدیل کند. (۵) او از موقعیت حساس خلیج فارس و اهمیت نیروی دریایی آگاه بود؛ از این رو، برای تأسیس نیروی دریایی ایران در خلیج فارس، کارهایی انجام داد اما این کارها با مرگ او متوقف شد. (۵)

۷۰ ۵- چرا نادر کوشید ایران را به کشوری قدرتمند و یکپارچه تبدیل کند؟

۶- چرا نادر در سالهای پایانی حکومت خود به رفتارهای بی‌رحمانه و خشونت آمیز روی آورد؟
 (۶) در سال‌های پایانی حکومت نادر، نافرمانی‌ها و شورش‌های پیاپی تأثیر روانی نامطلوبی بر او گذاشت. او که به اطرافیان و سرداران خود بدگمان شده بود، به رفتارهای خشونت‌آمیز و بی‌رحمانه روی آورد. در نتیجه، فرماندهان سپاه نادرشاه که از جان خود می‌ترسیدند، او را به قتل رساندند. به دنبال قتل نادرشاه، ایران بار دیگر به صحنه جنگ حاکمان محلی و سران ایل‌ها تبدیل شد.

قلمرو ایران در زمان نادر شاه افشار

فعالیت

۱- با مطالعه درس و راهنمایی دبیر خود، دلایل و عوامل مهم نابسامانی اوضاع اجتماعی و اقتصادی ایران در دوران افشاریه را بررسی و تحلیل کنید. **نبرد با دشمنان خارجی و سرکوب شورش‌های داخلی - عدم توجه به عمران و آبادی - عدم اطمینان نادر به اطرافیان خود - بی توجهی به**

وضعیت زندگی مردم

زندیه: آرامش و آسایش گذرا ۷- کریم خان زند چگونه به حکومت رسید؟

کریم خان زند؛ وکیل الزعایا

سرانجام، کریم خان از ایل زندیه، با پیروزی بر دیگر مدعیان حکومت، برای مدتی به درگیری‌ها و نزاع‌های داخلی پایان بخشید. او حکومت بخش بزرگی از ایران به جز خراسان را به دست گرفت و سلسله زندیه را بنیان گذاشت. کریم خان به جای عنوان شاه، لقب **وکیل الزعایا**، یعنی نماینده مردم، را برای خود برگزید. او به رفاه عمومی مردم توجه می‌کرد و به صلح، آسایش و آرامش آنها اهمیت می‌داد و می‌کوشید از بروز ناامنی و شورش‌های داخلی جلوگیری کند. ۹)

۱۰- کدام بناهای مهم در دوران کریم خان ساخته شد؟ پایتخت او کجا بود؟

دوران فرمانروایی کریم خان سی سال طول کشید. در این دوران، ثبات و آرامش نسبی در سراسر کشور به وجود آمد و در نتیجه، اوضاع اجتماعی و اقتصادی بهتر شد. بناهای مهمی مانند بازار وکیل، مسجد وکیل، حمام وکیل و ارگ کریم خان در شیراز، پایتخت زنده، ساخته شد. فعالیت‌های علمی و فرهنگی در آن شهر رونق گرفت. قدرت گرفتن خاندان زند در ایران، تقریباً مصادف با تسلط انگلستان بر هندوستان بود. این اتفاق سبب شد انگلیسی‌ها بتوانند بر اقیانوس هند و دریاهای جنوبی ایران دسترسی بیشتری داشته باشند. به این ترتیب نفوذ تجاری آنها در ایران بیشتر شد! با مرگ کریم خان، افراد خاندان او برای کسب قدرت با یکدیگر درگیر شدند و بار دیگر، مردم نظاره‌گر جنگ داخلی کشور شدند.

تستی

قلمرو ایران در زمان زندیه

۱- تسلط انگلستان بر هندوستان چه تاثیری بر ایران داشت؟

۱۱- چرا آقا محمد خان مردم کرمان را مجازات کرد؟

فعالیت ۲) هر سه سلسله از قبایل بزرگ ایران بودند که با تکیه بر نیروی قبایل خود به قدرت رسیدند- هر سه سلسله بر رویه شرایطی به قدرت رسیدند که کشور دچار آشوب و هرج و مرج شده بود- بپایانگذاران هر سه سلسله به استقلال سیاسی، یکپارچگی سرزمین و حفظ مرزهای ایران توجه داشتند

۱۲- آقا محمد خان که بود؟

قاجاریه : گسترش نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر

ایل قاجار یکی از ایل‌های ترک تبار ایران بود. آقا محمدخان، پسر یکی از رؤسای این ایل، پس از مرگ کریم خان تلاش برای رسیدن به حکومت را آغاز کرد. ۱۲ پس از مدتی جنگ و گریز، لطفعلی خان زند، آخرین فرمانروای زندیه را شکست داد و به قتل رساند.

همچنین، مردم کرمان را به دلیل پناه دادن به لطفعلی خان، بی‌رحمانه مجازات کرد. ۱۳

آقا محمدخان با لشکرکشی‌های پیاپی بر سراسر ایران مسلط شد و حکومت قاجار را بنیان گذاشت و تهران را به پایتختی خود انتخاب کرد. ۱۴

۱- آقا محمد خان کدام حکومت را بنیان گذاشت و پایتخت او کجا بود؟ آقا محمدخان

○ فعالیت

۲- شیوه به قدرت رسیدن سلسله‌های افشاریه، زندیه و قاجاریه چه شباهتی به هم دارد؟

۳- به نظر شما، آقا محمدخان در انتخاب تهران به عنوان پایتخت به چه نکته‌هایی توجه داشته است؟

۷۲ فعالیت ۳) نزدیک بودن به مقر ایل قاجار در استرآباد و مازندران- محصور بودن از سه طرف با کوه‌های البرز- داشتن آب و هوای خوب و سرزمین حاصلخیز

۱۴- چرا در فاصله سقوط حکومت صفوی تا روی کار آمدن دوره قاجاریه اوضاع کشورهای اروپایی تغییر کرده بود؟

۱۵- آقا محمد خان چه کسی به سلطنت رسید؟

۱۵- آقا محمد خان چگونه مردی بود؟

۱۵) آقا محمد خان مردی تندخو و بی رحم بود و سرانجام به دست خدمتکارانش کشته شد (پهل از او

فتحعلی شاه

۱۶- دوره حکومت فتحعلی شاه همزمان با آغاز دخالت گسترده کدام کشورها در ایران بود؟
دوره حکومت فتحعلی شاه، همزمان با آغاز نفوذ و دخالت گسترده کشورهای روسیه، انگلستان و فرانسه در ایران بود.

۱۷- اوضاع اروپا: در فاصله سقوط صفویه تا روی کار آمدن قاجاریه، اوضاع کشورهای

اروپایی تغییر کرده بود (یکی از دلایل عمده این تغییر، انقلاب صنعتی بود که از انگلستان آغاز شد و در دیگر کشورهای اروپایی گسترش یافت. سرآزیر شدن ثروت افسانه‌ای سرزمین‌های استعمار شده مانند هند و قاره آمریکا توسط اروپاییان و همچنین نظام گسترده برده‌داری آفریقاییان و تجارت پرسود آن، به شکل‌گیری انقلاب صنعتی در اروپا، کمک کرد.)

۱۹) در نتیجه این انقلاب، نیروی ماشین و ابزارهای صنعتی جای نیروی انسان و ابزارهای دستی را در تولید گرفت. از این رو، سرعت و میزان تولید افزایش یافت. انقلاب صنعتی موجب افزایش قدرت اقتصادی، نظامی و سیاسی کشورهای اروپایی و در نتیجه، طغیانگری آنها شد و توجه آنها

را به کشورهایی که نیروی کار انسانی، مواد اولیه یا بازار مصرف مناسبی داشتند، جلب کرد. به این ترتیب، بیشتر این کشورها فعالیت‌ها و رقابت‌های استعماری خود را افزایش دادند و نابرابری در سطح جهان بیشتر و بیشتر شد.

۱۹- نتایج انقلاب صنعتی در اروپا چه بود؟ ۳ مورد

۲۰- یکی از اهداف استعماری دولت روسیه در زمان قاجار چه بود؟

در انقلاب صنعتی تنها هدف اصلی، افزایش تولید و فروش بیشتر بود که این امر سبب رواج نگاه ابزاری به انسان شد. یکی از پیامدهای مخرب این دوران به بعد، آسیب شدید به محیط زیست بود.

○ فعالیت

۴- دربارهٔ چگونگی تأثیر انقلاب صنعتی بر افزایش قدرت نظامی و سیاسی کشورهای اروپایی و ضعف و فقر برخی کشورهای دیگر، فعالیت ۴) **انقلاب صنعتی باعث شد کارگاه‌ها به کارخانه‌ها تبدیل شوند- میزان تولید افزایش یابد- اروپاییان به موجب افزایش تولید و افزایش فروش سود زیادی به دست آوردند که باعث افزایش قدرت نظامی و سیاسی اروپاییان شد**

حمله روسیه به ایران: روسیه تا پیش از فرمانروایی پترکبیر* کشوری ضعیف و عقب‌مانده بود اما در نتیجه برنامه‌ها و فعالیت‌های او به کشوری قدرتمند و استعمارگر تبدیل شد. پس از آن نیز با حمله به کشورهای همسایه، قلمرو خود را گسترش داد. یکی از اهداف استعماری این کشور، رسیدن به آب‌های خلیج فارس و اقیانوس هند بود. (۲۰)

در زمان فتحعلی‌شاه، روسیه با ارتشی مجهز به سلاح‌های جدید و آشنا با فنون جنگی تازه به قلمرو ایران در قفقاز حمله کرد. سپاه ایران که از جنگاوران ایل‌های مختلف تشکیل شده بود، با سلاح‌های ابتدایی به مقابله با نیروهای متجاوز روس پرداخت. سرانجام پس از ده سال جنگ نابرابر، روسیه پیروز شد و عهدنامه گلستان را به ایران تحمیل کرد. به موجب این عهدنامه، ایالت‌های گرجستان و داغستان و شهرهای باکو و گنجه از حاکمیت ایران خارج شدند و تحت حاکمیت روسیه قرار گرفتند. (۲۲)

(۲۳) مردم ایران که از عهدنامه گلستان ناخشنود بودند، با فتوای علما برای آزاد کردن سرزمین‌های اشغالی بسیج شدند. سپاه ایران که از جنگاوران ایل‌ها و نیروهای داوطلب مردمی تشکیل شده بود، به سرعت مناطق اشغال شده را آزاد کرد. روسیه با تمام قوا و تجهیزات

۲۰- پس از عهدنامه گلستان مردم ایران چه اقدامی انجام دادند و نتیجه آن چه شد؟

۲- عهدنامه گلستان بین کدام کشورها بسته شد؟ **ایران و روسیه**

۲۴- مفاد عهدنامه ترکمان چای چه بود؟

خود وارد جنگ شد و با شکست دادن سپاه ایران، عهدنامه ترکمان چای را - که ننگین تر از قرارداد گلستان بود - به کشور ما تحمیل کرد (۲۳ بر اساس این قرارداد، سرزمین‌های ایرانی شمال رود ارس به تصرف روسیه درآمد و همچون معاهده گلستان، ایران از داشتن کشتی جنگی در دریای مازندران محروم گردید و مجبور به پرداخت غرامت شد). (۲۴)

شکست ایران و معاهدات خسارت‌بار گلستان و ترکمان چای تحت تأثیر علل مختلفی رخ داد؛ از جمله (۲۵) ضعف در فرماندهی و بخشی از لشکر، خیانت برخی از درباریان، انزوای برخی شخصیت‌های کارآمد مانند قائم مقام، فریب کاری روس‌ها و میانجیگری خائنه انگلیس. (۲۵)

اهداف و برنامه‌های استعماری انگلستان در ایران تحت تأثیر چه عواملی رخ داد؟

تست نام داوطلبانه ایرانیان برای دفاع از میهن خود

در اوایل دوره قاجار، مهم‌ترین مستعمره انگلستان یعنی هندوستان، با ایران همسایه بود. حفظ این مستعمره برای انگلستان اهمیت حیاتی داشت؛ بنابراین (۲۶) یکی از هدف‌های اصلی انگلستان از برقراری ارتباط با حکومت قاجار این بود که نگذارد کشورهای رقیب از طریق ایران به هندوستان دسترسی پیدا کنند. (۲۶)

در زمان فتحعلی‌شاه، چند عهدنامه میان ایران و انگلستان بسته شد و در آنها (حکومت قاجار تعهد کرد که به هیچ کشوری اجازه ندهد از خاک ایران به هندوستان لشکرکشی کند. در عوض، انگلیسی‌ها نیز متعهد شدند که در صورت حمله کشورهای دیگر به ایران، به حکومت قاجار کمک‌های مالی و نظامی کنند. البته، انگلستان در طول جنگ‌های روسیه با ایران، به تعهدات خود عمل نکرد (۲۷) حتی در دوران محمدشاه و ناصرالدین‌شاه با لشکرکشی به خلیج فارس و حمله به جزایر و بنادر ایران، حکومت قاجار را مجبور کرد که به جدایی افغانستان از ایران رضایت دهد. انگلیسی‌ها ناصرالدین‌شاه را نیز وادار کردند که با جدایی قسمت شرقی سیستان و بلوچستان از ایران موافقت کند. علاوه بر اینها، تعدادی از جزایر ایرانی خلیج فارس را اشغال و به پایگاه نظامی خود تبدیل کردند. (۲۸)

۲۷- در عهدنامه‌هایی که بین ایران و انگلیس در دوره قاجار بسته شد طرفین چه تعهداتی به هم داشتند؟

○ فعالیت فعالیت (۵) حفظ هندوستان- توسعه و تثبیت نفوذ خود در منطقه

۵- هدف دولت انگلستان از جدا کردن افغانستان و بخش شرقی سیستان و بلوچستان از ایران چه بود؟

۶- کاربرد شماره (۹) را انجام دهید. فعالیت بر عهده دانش‌آموز

